

Jan Drda - Zákeřník

Májové slunce zažehlo celou ulici.

V měkkém dlažebním podkladu, dvacet metrů za barikádou, leží Helenčino tělíčko. Štěkává smrt na ni vycenila zuby. Trr... tatatatata... a podívej se, jestli tu hrůzu sneseš. Pětiletá hlavička je rozčísnutá hřebenem kulometu. Jen po šatech ji maminka pozná. Protože hlava... ach, radši ani nemluv. A přece je tu hluboké, dosud klidné zázemí, teprv na deváté, desáté barikádě kdesi vpředu udržují naši oheň proti Němcům.

Vlhká a tvárná je zem, z níž byly vyrvány dlažební kostky. A po dvou dnech deště, co zalézal až do morku kostí, opět svítí obrovské májové slunce. Nelze udržet děti doma. Vyběhnou před dům s lopatkou a kbelíčkem, hlouček se jich usadí uprostřed ulice, lepí z provlhlé země bábovky. Na nebi je ticho, válka je daleko. Slunce vyhání z dětí noční sklepní zkřehlost.

A pak najednou ratatata. Děti zavují hrůzou, rozstříknou se jako kuřata. Helenka už neběží. A Vlastička, její čtyřletá kamarádka, má najednou místo baculaté krásné ručičky s dolíčkem cosi nesmírně hrůzného. Ohromena vlastní krví, s očima strašně vyjevenýma, vběhne ještě do chodby a tam zůstane ležet na dlaždicích. Ručičku, uraženou zrovna v lokti, najdeš u kraje chodníku. Prsty se nespustily dětské lopatky.

Mužští se řítí do ulice. Bezbranní, protože všecko poslali tam dopředu, kde se doopravdy střelí. Vědí, že ten tam, nahoře, může pálit. Jen ať si práskne, aspoň uvidíme, odkud! Pátrají nenávisťnými očima po vikýřích. Podle oken to nepoznáš. Granáty vytrískaly téměř všecko už včera, sklo tabulek je dávno zameteno na hromádkách při domovních zdech.

A ten tam – nemají pro něho jméno – sedí někde s prstem na spoušti, oko ve střehu. Koho si zachce, toho dostane. Copak tu ještě někde zbyli Němci? Třikrát za sebou byl prohledán blok od sklepů až po půdy. Ani myš nemohla ujít. Nikdo, nikdo... a přece tu je. Rozpomeňte se! Rozpomeňte se! Chlapi stojí jak berani nad mrtvou Helenkou. Střelci na mušce. Nikdo, nikdo... a přece tu je!

Soudruzí, přiznejte se!

Tu jeden z nich, celý rozkymácen hrůzou, zakoktá: „Já, soudruzí... sem člověk měkkej. Možná, že já... starou nemocnou bábu sem nechal támhle ve čtvrtém patře... neměl sem to srdce... tak mě napadlo, dyby někdo takhle zrovna mou mámu ... ale ta jistě... kdepak bába, a kulomet! Sotva se z peřin vyhrabala!“

„Ty vole!“ dívoce zařval kovář Martínek, „vole!“ A pěstí praští člověka do prsou, až zavravorá. Pistoli! Pistoli! Granát!

Pak se spokojí krumpáčem. Tři, čtyři, pět jich přeběhne ulici. Všichni. Jsou hladoví nenávisť. Každý chce být při tom. Jenom ten poslední, měkký člověk, trčí dál nad Helenčíným tělem. Strašně pláče. Na dveřích není vizitka. Martínek napřáhne krumpáč. Ale kamarád ho chytí za ruku. Radši zazvoň! Zařinčí zvonek, hluše, vzdáleně, jako z jiného světa. A pak po nesmírné pauze, do ticha čekáním docela řeřavého, cosi nehlučně zašustí. Bačkory šoupou po podlaze. Někdo nesrozumitelně zaskuhral jako člověk, jenž zároveň přemáhá bolest i vztek. Bojácně se rozklopuje úzká škvíra ve dveřích.

Zděšená, zsinalá, se zakalenýma očima stojí před nimi stařena. Přes noční košili má špinavý župan, jenž páchne plesnivinou. Vysílenýma, krhavýma očima, plnýma psí oddanosti, mžourá na mužské: „Co si pšějete? Vydyte, já už stára šěna...“

Jsou zakřiknutí. Sakra, přece jenom s babkami se nebudeme prát! A podruhé by se odtud vrátili jako jejich kamarád měkký člověk, podruhé by kapitulovali před tím uzlíčkem stařecké nemohoucnosti. Jen Martínkovo podezření nezhasíná. A všichni mu to mají v duchu za zlé, když babku popadne za rameno a zatočí s ní jako s kuželkou. Vpadne dovnitř bytu. Pokojná, mrtvá kuchyně. Studená kamna. Postel se šedivými cíchami, proleželý důlek v peřinách.

„Nykto tu nény, nykto tu nény...“

Zoufalá urputnost sune Martínka k druhým dveřím. Pokoj. Prázdný. Kostlivé vějíře papírové palmy, prastaré alpské pohlednice za neduživým zrcadlem. V rámečku z lastur fotografie rakouského důstojníka. Levíčkou si přidržuje šavli, zatímco v pravé zvedá sklenku. Předmět za předmětem snímají Martínkovy beznadějné oči. Najednou se však strašně zaostří na stolní desku. Vedle hrnku s kávou tu leží na talíři nakousnutý krajíc. Široký mužský chrup v něm vyťal dva pŕlměsíce. Nic víc. Źloutne se máslem. Je rudý malinovou zavařeninou. Rudý – jak krev.

Jednou divokou ranou rozrazí Martínek dvoukřídle dveře almary. Odhodí krumpáč, rozpřaženými rukama se vrhne proti změti ženských šatů na věšácích. Rve se s obstarožními hadry. A najednou drží něco živého, pevného. Zuřivého. Oba padají na podlahu. Převrhnu několik židlí. Martínek je kovář. To se pozná. Za dvacet vteřin klečí na prsou gorilímu Němci. Dlouhá nordická lebka duní o prkna podlahy. Automat našli v prádle, pŕl zásobníku vystřeleno.

Když ho svázali prádelní šňůrou, poručili mu, ať vstane. A ty, stará megero, pojď taky! Stařena se vrhla Martínkovi pod nohy:

„Walter... Walter... nyc nedělala!“

„Schweig, Mutti!“ zařval na ni zákeřník. Ale v ní už povolily všechny hráze strachu. Svíjí se, skojíká, kolena objímá. A pak ze sebe chrlí slova hrozně sebeobžaloby.

„Já sama... já žíkat Walter... on musela stšílet dety, on poržád musela stšílet dety, on nyc nedělala... já sama žíkal stšílet!“

„Podívej se, mrcho!“ vede ji Martínek k oknu. „No jen se nahní! Vidíš to dítě? To si máma?“

„Já sama, já žíkat Walter... on musela stšílet dety, on poržád musela stšílet dety, on nyc nedělala... já sama žíkal stšílet!“

Najednou, sud' bŕh jak, se převážila přes okenní rám. Ruce, které ji chtěly chytit, laply do prázdna. Jako nestvůrný parašut se rozpleskla o dlažbu. Walter se dívá na vyražené okno. Studené oči v dlouhé úzké lebce. Jako by vypadl kus hadru. Ani nemrkne.

„Pojď, svině!“ pobídnou ho štulcem. A tak jej vedou doprostřed ulice k mrtvé Helence. Před domovním vchodem leží stará. Uzlíček zpřerážených kostí v koženém pytlí. Její syn ji překročí, jako by šel přes poražený strom. Bez zachvění, bez ohlédnutí. Úzkou, dlouhou lebku nese téměř v záklonu. Vysunuje bradu jak herec na jevišti.

„Klekni! Polib tu krvavou zem!“ řve Martínek a srazí Waltra na kolena v prostředku ulice. Walter se pokouší vstát. „Klekni! Polib!“ A tu se zákeřník vzmohl na poslední gesto. Plivl mrtvému dítěti do krvavého obličejce.

O dvě minuty později byl docela naměkko. Velké zbabělé zvíře, které koktalo krvavou hubou nesmyslné prosby o milost. „Žer zem!“ křičeli na něho a on poslušně žral. Plnou hubou se zalykal černou dlažební zemí, polykal její chuchvalce. Konečně měl jednu dosyta té české země, na niž se vždycky tak hladově třásli!

Pak ho nakrmeného dali do rukou partyzánům.

V jeho legitimaci bylo psáno: doktor lékařství.

Schweig, Mutti! – Mlč, mami!

DRDA, Jan. *Němá barikáda*. 25. vyd., v ČS 9. Praha: Československý spisovatel, 1980, Zákeřník. s. 82 - 86.

- 1) Kdy se příběh odehrává?
- 2) Kdy dojde ke střelbě?
- 3) Proč neodhalili střelce při prvotním prohledávání bytů?
- 4) Co zákeřníka prozradilo?
- 5) Omluvilo by ho, že mu stará matka poručila, aby střílel do dětí?
- 6) Shodili starou ženu z okna úmyslně?
- 7) Jak na to reagoval Němec?
- 8) Litoval svého činu, když ho dovedli nad mrtvé dítě?
- 9) Je tu někde náznak, že by mohl mít i kladné vlastnosti? Nebo byl jeho charakter jednoznačně záporný?
- 10) Ovládli Češi emoce a chovali se k němu tak, jak požadují konvence (Ženevská úmluva) o zacházení s válečnými zajatci?
- 11) Jakou tragickou tečkou je příběh uzavřen?
- 12) Co je to epická zkratka? Co tu vykreslila?

Řešení:

- 1) Těsně na konci Pražského povstání, Češi přebírají Prahu, čistí ji od německých vojáků (vpředu se ještě střílelo).
- 2) V okamžiku, kdy si na ulici začnou hrát malé děti. (slunce vyhání z dětí noční sklepní zkřehlost – tj. dopoledne, sotva vysvitlo sluníčko)
- 3) Schoval se, vypadalo to, že v bytě je sama stará žena.
- 4) Otisk zubů v chlebě s máslem (široký mužský chrup v něm vyťal půlměsíc).
- 5) Ne, jednak je dospělý, zodpovídá za své chování sám, jednak je takový čin neomluvitelný za všech okolností.
- 6) Vůbec ne, ještě se ji snažili zachytit, buď vypadla nešťastnou náhodou, nebo sama úmyslně.
- 7) Bez emocí, bez zájmu, dokonce ji dole překročil jako „porazený strom“.
- 8) Ne, plivl po dítěti
- 9) Ne, je černobíle záporný, dokonce Němec = zlý, Čech = dobrý
- 10) Ne, zřejmě ho za odporné gesto zbili, až prosil o milost, donutili ho polykat hlínu („konečně měl jednou dosyta té české země, na niž se vždycky tak hladově třásli“), než ho předali partyzánům
- 11) Byl to lékař, který při promoci přísahá, že bude lidem pomáhat a ne jim ubližovat.
- 12) Na malém prostoru zachytila charakter postavy.